

Józef Wroceński

"Czynniki dezintegracji współczesnej rodziny polskiej", Władysław Majkowski, Kraków 1997 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 40/3-4, 289-293

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Władysław Majkowski, Czynniki dezintegracji współczesnej rodziny polskiej, Kraków 1997, s. 252.

Wartościowe studium z zakresu problematyki rodziny opublikował ks. dr Władysław Majkowski, pracownik naukowo-dydaktyczny, działający w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie Instytutu Studiów nad Rodziną. Wymieniony Instytut w przeciągu lat swego istnienia przyczynił się wiele dla Kościoła w Polsce w zakresie duszpasterstwa rodzin. Praca, została wydana przez *Wydawnictwo Księży Sercanów SCJ*, które już od kilku lat, oprócz pozycji książkowych, wydaje też dwumiesięcznik religijno-społeczny o ciekawym, jak na obecne czasy, tytule: *Czas Serca*. Prezentowane dzieło chociaż jest socjologicznym ujęciem problemu dezintegracji rodziny polskiej, jednakże z wielu względów może być ono przedmiotem zainteresowania kanonistów. Problematyka bowiem małżeńsko-rodzinna jest jedną z ważniejszych w całości zagadnień kanonistycznych. W licznych dokumentach kościelnych, kilkadziesiąt, ostatnich lat, rodzina była pojmowana jako *Kościół domowy*, a jej problemy były i są ważnym polem badawczym dla wielu dyscyplin wiedzy teologicznej oraz płaszczyzną zainteresowania i troski władzy kościelnej. Niniejsza recenzja nie rości więc sobie pretensji do fachowej, w świetle metody socjologicznej, oceny dzieła. Jest raczej prezentacją opracowania i spojrzeniem na nie z pozycji interdyscyplinarnych.

Jak wynika z tytułu rozprawy Autor podejmuje problem dezintegracji współczesnej rodziny polskiej analizując czynniki makrostrukturalne oraz mikrostrukturalne warunkujące osłabienie i rozpad życia małżeńsko-rodzinnego. Interesuje go także teoria jakości i stabilności małżeństwa i rodziny. Towarzyszyła mu, do czego sam się przyznaje, świadomość rozległości problematyki badań, jak i skali trudności tego przedsięwzięcia. Rozległość badań wynika z samego charakteru małżeństwa i rodziny, uwarunkowań personalnych, społeczno-politycznych oraz historyczno-kulturowych implikacji.

Rozprawa dzieli się na trzy części. Zawiera również wstęp, zakończenie, wykaz bibliografii oraz dodatek.

W obszernym wstępie /s. 13 – 20/ Autor ukazuje różne perspektywy socjologiczne w socjologii rodziny i przybliża czytelnikowi założenia metodologiczne. Praca, ma charakter teoretyczno-analityczny i empiryczny; w badaniach wzięło udział 324 osoby rozwiedzione. Jak sam Autor zaznacza, sytuuje się ona na linii problematyki: małżeńsko-rodzinna więź i małżeńsko-rodzinna dezintegracja. Pojęcie więc *więzi* i *dezintegracji* należą do centralnych w rozprawie. Pierwsze jest związane ze stabilnością, drugie z rozpadem małżeństwa i rodziny. Jedno i drugie zależą zaś od jakości życia małżeńsko-rodzinnego.

W części pierwszej /s. 23 – 49/ zatytułowanej *Uwarunkowania trwałości rodziny polskiej w przeszłości*, ukazane zostały trzy zagadnienia, czy też trzy

rodzaje czynników warunkujących tę trwałość. Stanowią one treść poszczególnych rozdziałów. Są to więc teoretyczne rozważania poświęcone religijnym, psychologicznym i społeczno-ekonomicznym czynnikom trwałości rodziny polskiej. Rozdział I dotyczy samej natury rodziny, czyli mowa jest tu o tej grupie czynników, które mają charakter uniwersalny czasowo i przestrzennie, ponieważ dotyczą samej natury człowieka i jego potrzeb. Stąd rodzinę Autor postrzega jako odpowiedź na seksualne, psychiczne i duchowe potrzeby człowieka. W rozdziale II, powołując się na dokumenty kościelne, omawia doktrynę Kościoła, której integralną częścią jest absolutna nierozzerwalność ważnie zawartego i dopełnionego małżeństwa oraz jej wpływ na trwałość małżeństwa i rodziny. Wreszcie rozdział III opisuje społeczno-ekonomiczne czynniki trwałości więzi małżeńsko-rodzinnej, związane z konkretnym typem społeczeństwa – społeczeństwem preindustrialnym: rodzina jako system społecznych zabezpieczeń, jako ośrodek produkcji oraz jako środowisko społecznej kontroli.

Część druga *Makrostrukturalne czynniki dezintegracji współczesnej rodziny polskiej* /s. 69 – 132/ zawiera również trzy tematy stanowiące tytuły rozdziałów, w których Autor analizuje makrostrukturalne uwarunkowania dezintegracji. Mogą być one spontaniczne jak i planowane. Do najważniejszych tego typu uwarunkowań Wł. M a j k o w s k i zalicza zmiany polityczne, ekonomiczne oraz społeczno-ideologiczne jakie zaszły w Polsce po II wojnie światowej; proces gwałtownej industrializacji i urbanizacji kraju /rozdział IV/; proces sekularyzacji małżeństwa i rodziny dokonujący się na skutek prawnej laicyzacji małżeństwa /marksistowski model propagowany przez państwo/, zawężenia funkcji religijnej w wyniku procesów specjalizacji i zakwestionowania katolickich norm moralnych pod wpływem wzmagających się procesów racjonalizacji ludzkiego myślenia i motywacji zachowania /rozdział V/. Na tym tle Autor poddaje analizie nasilające się zjawisko rozwodów w różnych jego wymiarach i towarzyszących mu następstwach, o charakterze jednostkowym /małżonkowie i dzieci/ i społecznym /rozdział VI/. Rozwód jest wyrazem całkowitego rozpadu więzi małżeńskiej i rodzinnej. Stanowi on więc największe zagrożenie dla małżeństwa i rodziny. Dla samych małżonków pociąga on za sobą daleko idące następstwa: może głęboko ranić ich psychikę i obniżyć standard życia. Najpierw więc rozwód, jak podkreśla Autor, niesie ze sobą dużą dozę wstydu, który jest konsekwencją społecznej dezaprobaty rozwiązywania problemów rodzinnych na tej drodze. Wymaga też zmiany w sposobie życia /utarte sposoby pracy, rekreacji, życia seksualnego/, która ożywia na nowo stresogenne dziedziny życia i może prowadzić jednostkę do nerwic, depresji, patologii w postaci alkoholizmu lub narkomanii, a nawet do samobójstwa. Innym skutkiem rozwodu są problemy ekonomiczne, związane z podziałem własności rodzinnej, zwłaszcza problem mieszkania. Ponadto rozwód, jak słusznie zauważa Autor, obniża status społeczny osób rozwiedzionych, ponieważ

kojarzy się z brakiem sukcesu małżeńskiego, co często jest utożsamiane z brakiem sukcesu życiowego. O wiele dotkliwsze skutki powoduje rozwód dla dzieci, ponieważ je osieroca i dewastuje ich świadomość. Wynikiem są więc depresje, nerwice i brak poczucia bezpieczeństwa, co często pozostawia w psychice trwałe urazy. W końcowej części rozdział ten zawiera dość szczegółową analizę struktury rozwodów w Polsce powojennej. Autor wykorzystując literaturę przedmiotu oraz badania własne i dane Głównego Urzędu Statystycznego przekazuje zarys i ogólny opis zjawiska rozwodów w Polsce.

Obie, wyżej zasygnalizowane, części rozprawy oparte są na nadzwyczaj bogatej literaturze światowej i polskiej świadcząc o szeroko pojętej erudycji Autora.

Zasadniczą część prezentowanego dzieła, obejmującą osobisty dorobek badawczy i teoretyczny Autora, stanowi część trzecia zatytułowana *Mikrostrukturalne czynniki dezintegracji współczesnej rodziny polskiej* /s. 135–180/. Ks. Wł. Majkowski przyjął wcześniej za punkt wyjścia modelową teorię *jakości życia* stosując tu do sfery życia małżeńsko-rodzinnego, dokonując odpowiednich przystosowań. Definiuje ją w terminach stopnia, w jakim podstawowe potrzeby jednostki w wymiarze seksualnym, psychicznym, duchowym, ekonomicznym i społecznym są zaspokajane, a doceniane wartości osiągnęte. Poprzez określenie stopnia zaspokojenia poszczególnych potrzeb Autor usiłuje dowodzić poczucia szczęścia i sukcesu małżeńskiego, względnie jego braku w przypadku osób rozwiedzionych. W oparciu o dane empiryczne uzyskane na podstawie ankiety ukazuje istniejącą współzależność między stopniem zaspokojenia poszczególnych potrzeb określającym *jakość życia* małżeńskiego a stopniem dezintegracji tego życia. Zdaniem ks. W. Majkowskiego *jakość życia* małżeńsko-rodzinnego uwarunkowana jest trzema czynnikami: społeczno-osobowe cechy małżonków /rozdział VIII/, styl życia rodzinnego /rozdział IX/ i małżeńskie gratyfikacje partnerów /rozdział X/. Względem każdego z czynników Autor formułuje szczegółowe wnioski, które omawia i stara się weryfikować. Stąd mamy w pracy kilka ważnych stwierdzeń pogłębiających i poszerzających wiedzę o czynnikach dezintegrujących życie małżeńsko-rodzinne. Należą głównie do nich: brak właściwego przygotowania do małżeństwa, upowszechnianie przez ośrodki propagandowo-wychowawcze określonej filozofii miłości, akcentującej szczególnie jej wymiar cielesny, konsumpcyjne nastawienie do życia /postawa brania i korzystania, a nie wyrzeczenia, rezygnacji i dawania/, brak dojrzałości psychicznej kandydatów do małżeństwa, brak świadomości ról małżeńskich i rodzicielskich. Trafne są też uwagi Autora dotyczące antyrodzinnych ideologii /upowszechnianych po roku 1989/, w których upatruje on również przyczynę destabilizacji współczesnej rodziny polskiej.

Należy podkreślić, że ks. Wł. Majkowski jest nie tylko socjologiem teoretykiem, ale jako duchowny, socjologiem zaangażowanym. Nie poprze-

staje on jedynie na obserwacji i ukazywaniu zależności poszczególnych zmiennych socjologicznych, ale opierając się na wynikach badań formułuje konkretne programy, propozycje, czy też formy działań jako pomoc rodzinie, która to pomoc powinna być świadczona przez władze polityczno-społeczne, środki przekazu, oddziaływania szkolne, a przede wszystkim duszpasterskie /Dodatek, s. 184 – 208/.

Życie rodzinne, zdaniem Autora, wymaga właściwych postaw, które się zdobywa przez odpowiednie przygotowanie, dlatego też uważa on, że pierwszą i najważniejszą formą pomocy rodzinie jest przygotowanie młodzieży do małżeństwa i życia w rodzinie. Ma ono na celu stworzenie odpowiedniej bazy ekonomicznej, społecznej, psychologicznej i moralnej dla funkcjonowania rodziny, zwiększenie prawdopodobieństwa trafnego doboru partnerów małżeńskich, lepszego radzenia sobie z problemami życia małżeńsko-rodzinnego, osiągnięcia wyższej jakości tego życia, a tym samym większej jego trwałości. Zgodnie z postanowieniem prawa kanonicznego przygotowanie do małżeństwa dzieli na dalsze, bliższe i bezpośrednie, formułując ciekawe elementy składowe dla każdego z wymienionych etapów. Na przygotowanie dalsze, według ks. M a j k o w s k i e g o, składają się takie elementy jak: wykształcenie i przygotowanie zawodowe, ekonomiczna niezależność, zdobycie przynajmniej minimum wiedzy socjologicznej, psychologicznej i biologicznej, osiągnięcie dojrzałości uczuciowej oraz przyswojenie odpowiednich postaw i systemu wartości. Z kolei przygotowanie bliższe polega na pogłębionym studium życia małżeńsko-rodzinnego, przysposobieniu do życia w grupie rodzinnej, wypracowaniu prorodzinnych postaw, weryfikacji i ewentualnej korekcie systemu wartości. Wreszcie przygotowanie bezpośrednie obejmuje poznanie małżeńskiego partnera pod względem charakterologicznym, poznanie jego systemu wartości, inteligencji, modelu małżeństwa i rodziny, jaki chciałby urzeczywistniać w przyszłym małżeństwie.

Przygotowanie do małżeństwa, jak słusznie zauważa Autor, nie jest doskonałą receptą na małżeńsko-rodziny sukces i szczęście. Konieczny jest ciągły wysiłek i pomoc w tym względzie, która wydaje się mieć trzy formy, mianowicie: edukacja małżonków, ubogacanie małżeńskiego życia i małżeńska terapia.

Trzecią płaszczyzną prorodzinnych działań jest wieloaspektowa pomoc osobom rozwiedzionym. Autor wyróżnia w rozwodowym poradnictwie trzy fazy: okres ostrych konfliktów, poprzedzający decyzję o rozwodzie, fazę procesu rozwodowego, okres po orzeczeniu przez sąd rozwodu, tzw. poradnictwo porozwodowe. Tę pomoc należy świadczyć, szczególnie osobom żyjącym w nowych, niesakramentalnych związkach zawartych po rozwodzie cywilnym, ponieważ ich sytuacja jest o wiele trudniejsza. Jest to dramat ludzi wierzących, dotkniętych wszystkimi skutkami rozwodu, ponadto pozbawionych możliwości pełnego uczestnictwa w życiu sakramentalnym.

Ogólnie można powiedzieć, że postulaty Autora dotyczą ochrony rodziny. Sugeruje więc on stworzenie sieci instytucji niższego rzędu, jako coś nowego w stosunku do istniejących obecnie, które pod egidą Kościoła i państwa będą służyły rodzinie lub też stworzenie systemu poradnictwa rodzinnego, którego odpowiednio przygotowany personel byłby w stanie przyjść z pomocą na każdym etapie małżeńskich, czy rodzinnych trudności. Postuluje też kompleksową prorodzinną politykę państwa na wszystkich etapach życia rodzinnego. Podkreśla też potrzebę udoskonalenia prawodawstwa dotyczącego rodziny tak, by chronić rodzinę i stało na straży trwałości małżeństwa i rodziny. Ta troska o przyszłość rodziny polskiej, a nie tylko nastawienie na jej badanie, jest cechą charakterystyczną prezentowanego dzieła.

Na uwagę zasługuje również bogaty wykaz literatury przedmiotu, który obejmuje ponad trzydzieści stron /s. 209 – 241/. Cenne są ponadto badania ankietowe zrealizowane w oparciu o ankietę zamieszczoną na końcu opracowania.

Struktura dzieła jest logiczna i zwarta, bez zbędnych dygresji, warsztatowo nienaganna. Napisane dostępnym językiem, co sprawia, że przy czytaniu go nie pojawia się efekt znużenia. Czytelnik z zadowoleniem śledzi wątek myśli Autora. Podziwia niekiedy jego wnikliwość i bystrość sądu.

Całość rozprawy, osiągnięcia merytoryczne i ich wnioski praktyczne należy ocenić pozytywnie. Przyczynia się ona do pogłębienia tak teoretycznych podstaw socjologii rodziny, jak i ukazania nowych perspektyw duszpasterstwa rodzin. Z tego też względu praca ks. Wł. Majkowskiego jest niewątpliwie cenną pomocą nie tylko dla studiujących *ex professo* socjologię rodziny, lecz także dla szerszego kręgu zainteresowanych problematyką rodzinną, w tym także dla kanonistów. Wypada więc wyrazić uznanie Autorowi za podjęty trud, Wydawcy zaś za staranną szatę graficzną, kryjącą w sobie doniosłą zawartość. Można też chyba wyrazić przekonanie, że przyczyni się ona nie tylko do pełniejszego i bardziej obiektywnego rozumienia problemów małżeńsko-rodzinnych, ale też do skuteczniejszego poszukiwania środków i metod pomocy polskiej rodzinie.

ks. Józef Wroczeński SCJ

Piotr Majer, El error que determina la voluntad. Can. 1099 del CIC de 1983, Ediciones Universidad de Navarra, S.A. (EUNSA), Pamplona 1997, ss. 377

Piotr Majer analizuje w swoim opracowaniu, zgodnie z jego tytułem: *Błąd determinujący wolę. Kan. 1099 KPK z 1983 r.*, kwestie związane z normą kodeksową, która reguluje możliwy wpływ błędu na kształtowanie się zgody małżeńskiej oraz jego znaczenie na ważność wyrażonej zgody. Chodzi tu